

A Krisztus követésének lehetősége.

1. Pét. II, 21. A Krisztus is szenvedett tiérettetek, nektek példát hagyván, hogy az ő nyomdokit követnétek.

Jézus a mi példánk épünek. Példája követésére buzdítani titeket: beszédem célja. Krisztus nemcsak azért jött a világra, hogy minket a vallás ismeretére vezéreljen; az isteni bölcs gondviselés őt azért küldötte, hogy a vallást az ő saját személyében ismertesse meg velünk. Krisztus nem azért jött, hogy beüljön egy törvényterembe s onnan csak kihirdesse a törvényeket és ígéreteket. Ő nem pusztán csatorna, melyen az Istennek némely közleményei átszivárognak; nem is pusztán követ, hogy csak elmondja nekünk, a miket hallott, aztán eltűnjék s küldetése ezzel teljesen bé legyen végezve. Ő nemcsak tanítani jött minket beszéd által, hanem hogy legyen az ő vallásának élő nyilatkozata, — legyen, úgy szólván, maga a vallás.

És ez különösen méltó a figyelemre. A keresztény vallás nem csupán törvénykönyv, nem is egy elvont rendszer, a minőt ebből theologusok csináltak, hanem élő és megtestesült vallás. Emberi alakban jó hozzánk, szemeinket és füleinket egyaránt foglalkoztatja, előttünk él és mozog. A keresztény vallás több mint parancsolat: példa és cselekedet.

Ki ne ismerné a példa jelentőségét? Mily nagy romlására van igen sokaknak közülünk is az, hogy oly emberektől vagyunk körülvéve, a kiknek társasága, társalgása és szelleme aljas. A kísértet igen nagy arra, hogy a társadalomnak, a melyben élünk, csak középszerű jellemei után induljunk s megelégedjünk azokkal a tulajdonságokkal, melyek a sokaság részéről a becsületes ember nevet biztosítják számunkra. Másfelől, ki nem tapasztalta közületek is, mily nagy ereje van a nagy jellemű, határozott elvű emberek társaságának, társalgásának és pél-

dájának arra, hogy habár pillanatra is kiragadjon köznapi hangulatunkból, megszokott gondolkozásmódunkból s vágyat öntsön belénk valami nemesebb után törekedni, a mit elérni hatalmunkban áll? És e tekintetben talán nem is szükség mondanom, hogy lehetetlen magunkat üdvösebb befolyás alá engedni, mint Jézus példája. Az ő példája a legmagasabb rendű erényekre vezet s igen alkalmas arra, hogy egész lelkünket felrázza, megelevenítse. Nincs semmi, a mi biztosabban megsemmisíthetné azokat a közönséges, önző és érzéki befolyásokat, a melyek erős hullámaikkal körülünk csapkodnak, a mi alkalmasabb lenne arra, hogy a kötelességről való fogalmunkat tisztázza s előnkbe állítsa ama tökélyt, a melynek megvalósítása vágyaink és reményeink állandó célja kell hogy legyen.

Azonban van egy körülmény, a mi nem kis mértékben gyengíti a Krisztus jelleme és példája hasznos befolyását, és ezt meg kell veletek ismertetnem. Ez pedig ebből áll. A sokaság — s fájdalom ez a sokaság igen is nagy — olyan lénynek tartja Jézust, a kit inkább bámulni, mint megközelíteni lehet. Ezeknek holmi ferde fogalmaik vannak az ő természete és jelleme dicsőségéről s ennél fogva nem is mernek arra gondolni, hogy őt mint példányképet magok elébe állíthassák. Krisztus olyan távol áll tőlök, hogy rájuk nézve nem sok jót tehet. Sokan úgy vélelkednek, hogy a Jézus Krisztus követése szoros értelemben véve teljes lehetetlen, hogy őt mint példányképet állítani az emberek elé, szónoki beszédnek megjár, de a gyakorlati életben alkalmazásba venni képtelenség. Azt hiszem, hogy ezzel a megjegyzéssel egy oly tévedésre mutattam, a mely sokak lelkére káros befolyással van. A mig az emberek nem olyannak tekintik a Krisztus vallását és jellemét, mint a mely rájuk nézve is teljesen alkalmazásba vehető, a melynek célja folytonosan hatni, a melyet az emberiségnek mintegy vérévé kell változtatnia, addig Krisztustól kevés jó származik. Az emberek azt hiszik, hogy tiszteletet mutatnak Jézus iránt azzal, ha őt oly magasra helyezik magok fölé, hogy még csak megkísérteni sem merészlik hozzá közelíteni. Pedig ezek éppen lealázzák Krisztust. Ezek nem fogták fel az ő jellemét, s oly fényt borítottak rá, a mely valódi képét egészen eltakarja. Ez az üres bámulás a leggyarlóbb tisztelet, a melylyel Krisztusnak adózhatnak.

Az a mód, a hogy sokan Jézust felfogják, a hogy sokan róla beszélnek, rá emlékeztet engem arra, a mit gyakran lehet látni ka-

tholikus helyeken, a hol a babonás papság és nép azt hiszi, hogy Szűz Máriának tisiszteletet tesznek akkor, a mikor képét ragyogó drága gyöngyökkel s pompás köntösökkel felékesítik. Ez eljárás az ép izlésű protestánst az első látásra megdöbbenti, s mintegy profanationak tekinti a Jézus szelid, szerény, nemes, tiszta és gyöngéd szívű anyjának ezt a színészi felcziczomázását. S nekem ugy tetszik, hogy valami hasonló vakhit nyilatkozik a bámulás ama határozatlan, fellengő jelzőiben is, a melyekkel Jézust sokan elhalmozzák, a minek természetes eredménye aztán, hogy az ő jellemének szelid és egyszerűen megható szépségét nem lehet látni. Az ő fönségét, a melyben nincs semmi cziczoma vagy vakító fény, a mely tiszta és minden követelés nélkül való, nem érzik és nem hiszik, vagy kereken tagadják, hogy Jézus az emberiség példányképe lehessen.

Czélom azért jelen értekezésemben megakadályozni a Jézus Krisztus nagysága leverő hatását, megmutatván, hogy bármily magasan áll is ő felettünk, mindazáltal nem lehetetlen őt követnünk és utánoznunk.

Fejtegetésemet azzal az általános megjegyzéssel teszem, hogy a valódi jellem nagyság, ez a legmagasabb rendű nagyság, nemhogy visszataszító vagy elcsüggesztő volna, sőt inkább különösen vonzó és követésre indító, s a helyett hogy elidegenítene magától másokat, nagyon is alkalmas arra, hogy másoknak barátjává, példányképévé legyen. Az az ember, a ki kívül áll saját faján, a kinek más emberekkel nincsenek érintkezési pontjai, a kinek beszéde, modora megdöbbent és másokat visszataszít magától, bár minő állást foglaljon is az a maga és mások szemei előtt, teljesen nélkülözi a lélek valódi nagyságát, és én azt hiszem, hogy ezen megjegyzést az emberiségen kívül álló, magasabb rendű lényekre, az angyalokra és a Jézus Krisztusra is lehet terjeszteni. A nagy lelket éppen széles kiterjedésű, erős és meleg rokonszenvéről lehet megismerni. A valódi lelki nagyság soha sem foszt meg azoknak társaságától, a kik alattunk állanak, sőt szorosabban özsze köt velök és barátságot önt azoknak keblébe is, hogy inkább ragaszkodjanak hozzánk, inkább egyesüljenek velünk.

A jellem nagyság különös tulajdonsága, hogy közlékeny, igen mondom, nagyon is közlékeny. A jellem nagyság természetében nincs semmi kizáró. Azt egy egyén nem monopolizálhatja, mert az azon erők és tehetségek nagyobb

szabásu és általánosabb tevékenysége, a mely minden lélekben honos, értem a józan értelmet, lelkiismeretet és szeretetet, melyeknek elemei minden lélekben megvannak. Ez nem valamely sajátos és kizáró ismeret, a melyet bé lehet tölteni egynek vagy keveseknek a fejébe, hanem azon nagy és egyetemes igazságok foglalatja, a melyek minden értelmes lényt kiválóan foglalkoztatnak. Jellemnagyságra nem az az ember tesz szert, a ki magát egy különös, egyebeket kizáró tárgynak szenteli, hanem a ki a közérdekeket szolgálja, s lelke egész odaadásával szenteli magát az erény és boldogság szent ügyének, azon ügynek, melyet minden értelmes lénynek a szívében kell hordoznia. A nagyság nem valamely titkos, magánjellemű elv, a melynek hatása magába lenne zárva s másokra is ki ne terjedne, ellenkezőleg szabad és nyílt, nézeteiben széles látkörű, érzelmeiben szabadelvű, céljaiban messze kiható, munkálkodásában üdvárasztó anynyira, hogy természetesen és szükségképpen rokonszenvet ébreszt maga iránt és közreműködésre hív fel. Az önzés taszít vissza magától és a valódi nagyságot semmi sem jellemzi inkább, mint az, hogy teljesen ment mindennemű önző céloktól. Anynyira távol áll mindennemű önérdektől, hogy semmit sem kíván magának, a mit egyszersmind másokkal is meg nem oszthat. Oly távol van attól, hogy saját tehetségeibe elmerüljön, hogy semmit sem néz nagyobb örömmel és gyönyörűséggel, mint a nagyság nyilatkozatait és jeleit másokban, és semmit sem tart nemesebb munkának, mint nemes érzéseket ébreszteni a kevésbé tökélyes lelkekben s ezeket arra az öntudatra vezetni, hogy bennök is isteni erő van.

Tudom, hogy a kik magokat nagyoknak nevezik e földön, hajlandók különválni az alantabb állóktól és a sokaság visszarettenve az ő magas szemöldökeiktől, nem is gondolnak rá, hogy őket példányképpül állítsák. De ez azért van, mert a kiket mi nagyoknak nevezünk, nem birnak helyes fogalommal a nagyságról s lelkök fensőbb rendű tehetségei közé sok salak van vegyülve. A valódi nagyságot éppen az egyszerűség, a szerénység, igénytelenység, mások iránti meleg érdeklődés, az emberiséghez való testvéri ragaszkodás jellemzi, s a ki igazán nagy, az olyan ember tisztelettel viseltetik minden értelemmel bíró és halhatatlan lény iránt éppen azért, mert ezek is keblökben hordják a nagygyá lehetőség csiráit. Egy felvilágosult, az Isten és világ helyes szemlélete által vezérelt lélek a maga fensőbb erőit és tehetségeit megannyi ka-

pocsnak tekinti, melyek őt más lényekkel összekötik, a melyeket nem azért nyert, hogy azokkal önbüszkeségét táplálja, hanem hogy másoknak hasznára legyen, különösen pedig azokat másokkal is közölje. Az ilyen nagyság nem bír semmi utógondolattal s magatartásában sem mutat valami mesterkéltséget. Sokkal inkább ismeri saját fensőbbségét, mint hogy szüksége volna magát formások és külsőségek alá rejteni, és sokkal nemesebb is annál, mint hogy ezt még kívánná is, és a midőn alkalma van az ily jellemnek alsóbbak előtt nyilatkozni, az a legmegnyerőbb, a legközlékenyebb és a legalkalmasabb arra, hogy másokban is nemes érzéseket ébreszsen. Nem ismerem a történelemben oly könnyen felfogható egyéniséget, mint a Jézus Krisztus, mert semmi sem oly könnyen érthető, mint a tiszta és minden önérdék nélküli szeretet. Nem ismerem lényt, a ki oly hatalmat tudna gyakorolni minden rendű lelkekre, mint ő, ki a világtalant, a publikánust és a bűnöst maga után vonzotta. Ennél fogva nagy tévedés azt gondolni, hogy Jézus Krisztus sokkal nagyobb annál, mintsem hogy mi vele benső viszonyban állhassunk és őt magunk eleibe példányképpül állithassuk.

Legyen szabad nekem ezt az igazságot még egy másnemű megjegyzés által is megerősíteni. Ti azt mondjátok, kedves hallgatóim, hogy Jézus Krisztus igen nagy arra, hogy nektek példányképpül szolgálhasson. Én elismerem a Jézus jellem-főnségét. Én többnek hiszem őt, mint pusztán emberi lénynek. Valóban, minden keresztény így gondolkozik Jézusról. Azok is, a kik azt állítják, hogy Jézus az ő születése előtt nem létezett, nem tekintik őt csak embernek, habár ezzel vádolják őket. Nem, mert ezek is élesen megkülönböztetik Jézust más emberektől. Ugy tekintik őt, mint a ki Istennel a legszorosabb érintkezésben áll s tőle oly adományokat, tehetségeket, segílyt, világosságot nyert, mint senki más, végre pedig büntelen maradt, úgy hogy szeplő az ő erkölcsi tisztaságán egész életében nem esett, a mi a menyneinek legfőbb megkülönböztető jegye. Mindenki elfogadja s örömmel vallja a magáénak azt a hitet, hogy Jézus Krisztus az ő nagysága és jósága által minden más emberi tökélyt homályba borított. Mindezek daczára azonban ő azért nem kevésbé a mi példányképünk, s nem hogy elcsüggeszsen, hanem inkább felemelő reményt lehel belénk; mert haszinte messze felettünk áll is, mindazáltal ő is közülünk való s ő csak azon tehetségek visszatasugárzása, a melyekkel mi is mindnyájan bírunk.

Ez nagy igazság, megkísértem kifejtteni. Talán semmi által sem tudom jobban kifejezni gondolatimat, mintha azt mondom, hogy én úgy tekintem az okos lényeket, mint a melyek mindnyájan egy családdhoz tartoznak. Midőn mi magosabb rendű lényekről, angyalokról és arkangyalokról beszélünk, hajlandók vagyunk úgy tekinteni ezeket, mint egy egészen más fajhoz tartozó lényeket, a kik tőlünk és egymástól is áttörhetlen korlátok által vannak elválasztva. Pedig a dolog nem úgy áll. A lelkek mind egy családdhoz tartoznak. A szellemi világban nincsenek oly válfalak, mint az anyagi világban. Az anyagi világban a lényeknek egészen különböző osztályaival találkozunk. Az ásvány nem növény s nem is hasonlít hozzá: a természet ezen két nagy országa megmérhetlen távolság által van egymástól elválasztva. Hasonlóképpen, ha az állatok különböző fajait tekintjük, jóllehet mindnyájan birnak azzal a titokszerű tulajdonnal, az éle t t e l; de mily nagy és áthidalhatlan különbség van egy féreg és egy oroszlány között. Nincs közöttük semmi egyesítő kötelék, lehetetlen, hogy egymással bárminő viszonyban legyenek. Azok a kis állatocskák, a melyek a nap sugáraiban egy nyári nap játszodoznak s aztán elvesznek, az évezrek folytán még egy hajszállal sem közeledtek az erdők királyához. Ámde az értelmi világban nincsenek ily korlátok. Lényegben minden léleknek ugyanaz az eredete, természete, ugyanaz az isteni láng heviti mindeniket, s mindnyájan ugyanazon egy célra és boldogságra törekeshnek. Ez a nagy igazság ránk nézve minden igazságok között a legnagyobb, a mely minden vallás és minden remény alapját teszi, nemcsak a józan észben nyer kielégítő bizonyítékokat, hanem e mellett egyike saját természetünkben gyökerező legmélyebb ösztönöknek. Észrevétlenül áthat ez mindennemű isteni tiszteletet, melyek különbség nélkül azon a meggyőződésen alapulnak, hogy az Isten lélek, még pedig a miénkhez hasonló gondolkozó, értő és akaró lélek. Áthuzódik még a hamis vallásokon is, s midőn egyfelől félrevezettetvén, éppen ez az ösztön tette a vallásokat tévesekké, másfelől ugyan csak ez adta meg azoknak a megtisztításra szükséges erőt. De eltekintve ettől az ösztöntől, a mely annál kevésbbé van kitéve a tévedésnek, minél felvilágosultabb az értelem, a lelkek egységének vagy egymáshoz való hasonlatosságának nagy igazságát bé lehet bizonyítani abból is, hogy az I g a z s á g, a lélek tárgya és tápláléka, egy és változhatatlan, ugy anynyira,

hogy az értelmes lények egész családjának ugyanazon nézetekkel, ugyanazon indokokkal és ugyanazon egyetemes törekvésekkel kell birnia. Például, egy menyinyiségtani igazság, nemcsak ezen a földön és nemcsak előttünk igazság, hanem igazság mindenütt, igazság az égen, igazság az Isten előtt, ki a maga világot ezen egyetemes tudomány törvényei szerint teremtette. Nem különben a boldogság és nyomor, melyeken az erkölcs alapszik, minden értelmes lényre nézve éppen azok, a mik reánk nézve, egyiket mindnyájan óhajtjuk s elérni reméljük, a másikat mindnyájan kerüljük s attól félünk; és ki kételkedhetik azon, hogy erény és véték az egész földön ugyanazok, hogy bárminő társaságban az a lény, a ki magát a közjó előmozdítására szenteli, nagyobb tiszteletben részesül, mint a ki a közjót saját érdekének alárendeli. E szerint minden lélek egy természettel bir, egyik a másikkal rokonságban áll. Én nemcsak az emberi nemhez, hanem az Isten fönséges családjához is tartozom. Nincs oly fenkölt szellem, a melylyel közös gondolataim és közös érzéseim ne lennének. Az a fogalom, melyet én Istenről, mint az emberiség közös atyjáról magamnak alkottam, kinek szeretete minden dolognak forrása és központja, a legnagyobb és legfelségesebb nézetekre vezérel engem, és ha gyermeki szeretettel tekintek ezen lényre, keblemben a legnemesebb érzések és örömök fakadnak fel mindazok közül, a melyek e világon léteznek. Ennélfogva valamely lény nagysága engem nem választ el tőle és nem teszi őt rám nézve megközelíthetetlennek. A Jézus Krisztus lelke és a ti lelkeitek, kedves hallgatóim, ugyanazon családhoz tartoznak, s nem is volt a Jézus lelkében semmi, a minek csiráit ti is ne birnátok. Ezt a meggyőződést szándékszik ő az emberekben felébreszteni. Jézus soha sem tartotta magát oly lénynek, a kit követni és megközelíteni ne lehetne; éppen ellenkezőleg, ő szüntelen azt mondotta, hogy magát másokkal közölni jött. Főtörekvése volt az emberekben maga iránt hitet és bizalmat ébreszteni, hogy úgy ők is részesei legyenek annak a fönséges, menyinyei szellemnek, a mely őt elevenítette. „Kövessetek engem,” ez az ő tanítása. Az a viszony, a melyet Jézus önmaga és az emberiség között megalapítani törekedett, nem az ur és szolga, hanem a barátok közötti viszony. Ő magát amaz isteni jószág szellemében, mely neki sajátja volt, a szőlőtőhöz hasonlítja, a mely, a mint tudjátok, saját nedvét, a melylyel ő maga táplálkozik, ágaiban is

elterjeszti. Abban az imában, melyet tanítványaiért intézett meny-
nyei atyjához, eme nevezetes szavakat is olvassuk: „Én a dicsősé-
get, melyet adtál nekem, nekik adtam” — és én meg vagyok győződve,
hogy Jézus nem birt oly dicsőséggel, oly erénnyel, oly hatalommal
és oly nemes érzéssel, a melyet lassanként az ő tanítványai is el-
ne sajátíthassanak. Ezért mondja az apostol is: „Az a lélek lakozzék
bennetek is, a mely a Krisztusban is volt”.

Azt mondám, hogy miután a lelkek kivétel nélkül mind egy
családhoz tartoznak, a Krisztus lelki nagysága nem rettenthet
viszsa minket attól, hogy őt példányképül állítsuk magunk eleibe.
Hozzáteszem most azt is, hogy van a léleknek egy tulajdonsága, a
melyre hivatkoztam, a mely különösen alkalmas minket arra lelke-
síteni, hogy magunk eleibe éppen oly fönséges példányképet állit-
sunk, mint a minő Jézus Krisztus. Értem az emberi természetben
rejlő t ö k é l e s e d é s i e l v e t. Mi fejlődésre, növekedésre vagyunk
teremtve. Tehetségeink oly csirák, a melyek végnélküli fejlődésre
vannak hivatva. Lelkünknek az igazság, az ismeret és boldogság
iránt érzett szomja, a melyet soha sem elégíthetünk ki teljesen és
a mely minket szüntelen a jövőre utal, kétségbevonhatlan bélyege a
lélek határtalan fejlődhetésének. A test csakhamar eléri a maga
határait. De az értelem, érzés, erkölcsi erély, a mint nevednek,
abban az arányban mind nagyobb fejlődésre igyekeznek és a már
megszerzett ismeretek csak ösztönül szolgálnak valami magasabb
után törekedni. Midőn az emberi léleknek ezt a tehetségét szem-
lélem, nem tudom elfojtani keblemben az abból önként fakadó
reményt. Ekkor mind elenyésznek azok a választó falak, melyeket
a képzelet emelt az emberek s magasabb rendű lények közé. Nem
látok többé semmit, a mi minket megakadályozhatna a magunkévá
tenni mindazt, a mi Jézusban nagy és jó volt e földön. Valóban,
én nem birom felfogni azt, a mit örök fejlődésre hivatott lelkünk
elérni képesítve van. Hiszen adjátok hozzá az ember tökéletesbű-
léséhez az ö r ö k k é v a l ó s á g eszméjét és ekkor léte eredménye
nemcsak az emberi, hanem az angyali fogalmat is túlhaladja.
Adjátok nekem ezt s előttem az emberi lélek jövő dicsősége épp
oly megfoghatatlan lesz, mint maga Isten. Hogy mi ezen gondo-
latok és remények iránt bátoritást nyerjünk, a teremtő a fejlődés
elvének mind a külső természetben, mind az emberi lélekben most
is megható példáit állítja előnkbe. A t e r m é s z e t b e n is talál-
kozunk ilyenekkel. Tegyük fel, hogy egy embert, a ki teljesen is-

meretlen a növényzettel, kivinnétek magatokkal erdeinkbe s ott vele a legmagasabb fa előtt megállnátok s mialatt ő azon fának nagy kiterjedését s dús lombozatát bámulná, ti felvennétek a földről, a fa tövéből egy gyenge kis portékát, mit a lehellet is kifujna kezeitekből és azt mondanátok embereteknek: ime ez a fa egykor egy ilyen kis mag volt, mint ez itt, ebből nevedett s egykor csak ezen finom sejtekben, ezen szűk korlátok között élt: minő kételyteljes bámulással tekintene reátok! És ha a képzelet erejével, a mihez minden esetre amolyan keleti képzelődő tehetségre volna szükség, feltennők, hogy ez a kis mag egyszerre csak gondolkozni tudna s azt mondaná, hogy ő idő folytán szintén olyan hatalmas fa lesz, ágakat nevel, a melyek éppen olyan nagy árnyékot vetnek, éppen oly méltóságteljesen fognak inogni s éppen úgy kiállják a téli zivatarok fuvalmát, mint a melynek bámulására mi megállottunk: nemde megdöbbennénk azon, hogy mimódon képes az a kis mag jövő sorsát így előre elgondolni! A természetben mi ezt a fejlődést szemmel látjuk. Mi keresztények még nemesebb reményekkel táplálkozhatunk és a lélek növekedésének még meglepőbb példáival találkozunk az emberiség történetében. Igaz, hogy mi bámulunk azon, ha azt mondják nekünk, hogy egy napon hasonlók leszünk az Isten angyalaihoz; de én azt hiszem, hogy ilyen csuda már a földön is történt. Én azt hiszem, hogy a Newton és egy hottentot lelke között van oly nagy távolság, mint Newton és egy angyal között. De van még egy más oldala is a dolognak, a mely még bámulásra méltóbb. Ez a Newton, a ki éles és átható szemeit égre függesztette s annak csillagairól, plánétáiról leolvasta az anyagi világ nagy törvényét, 40—50 évvel azelőtt egy tehetetlen csecsemő volt, ki csak egyetlen egy tiszta fogalommal sem birt s nem tudta megkülönböztetni dajkája karjait a párnától, melyen aludt. Howard is, a ki a szeretet minden áldozatra kész erejével vizsgálta az emberi szenvedések mélyeit, 40—50 évvel előbb csak csecsemő volt, a ki legfennebb csak magával foglalkozott, utánna kapott mindennek, a mit látott s kicsiny szívében nem tudta elfojtani a szenvedély kitöréseit, midőn kezeiből a legkisebb bábót kiragadták. Avagy az ember nem futott-e meg már az életben oly nagy tért, mint a minő őt az angyaloktól elválasztja? Miért kellene hát megállapodnia? E tekintetben a legmerészebb gondolatok sem alaptalanok. Bizonyára mi egyek lehetünk Krisztussal, az ő égi szellemét mi is elsajátíthatjuk. Ő a mi testvérünk, egy a mi családjunktól. Hadd logyen hát ő a mi állandó példányképünk.

A most fejtegetett tannak van azonban egy rossz oldala, és ez mondhatnám az egyetlen, a mit ellenvetésül fel lehet hozni. Ez a tan t. i. tulontul felcsigázhatja a fogékony lelkeket s azokban oly nagyszerű vágyakat és reményeket ébreszthet fel, a melyek végeredményökben éppen annak a fejlődésnek állják útját, a melyre munkálni hivatva vannak. Az ilyen lelkeknek azt mondanám: igyekezzetek Krisztushoz hasonlítani, de igyekezzetek saját természetetek törvényeinek megfelelőleg. Valamint a test, ha mindjárt minden eréjét összeszedi is, nem képes egy hegyet egyszerre elhordani: ugy a lélek sem szabadulhat meg minden akadálytól és nem juthat tökélyre egyszerre, bármennyire akarja is. Erre mindenestre nagy és hosszas küzdelem kívántatik, még pedig olyan, a melyet tényleg megbirunk, a mely fokenként nagyobbakra tesz alkalmasabbá, és a mely szellemi erőnket nem meríti ki, hanem gyarapítja. A lelket is tul lehet terhelni, éppen ugy, mint a testet, és ez gyakran megtörténik, főleg a rendkívüli vallásos mozgalmak idején, a minek aztán szomorú és az egész életen át helyre nem hozható káros következménye van mind az ész, mind a szív szerkezetére nézve. Én az emberi természetet illető reményeket, a melyeket most kifejeztem, a nevedés elvére fektetem, és a nevedés, a mint jól tudjátok, fokenkénti fejlődés, nem rohamos kitörés, a mely évek művét egy pillanat alatt elvégezze. Nagy eredményekhez csak lassanként jutunk el. Szintoly könnyen lehetne valamely tudományt a gondolatnak egy erőfeszítése által meghódítani, mint a bünt a töredelemnek egyetlen harca által meggyőzni. Folytonos kitartó küzdelem, bölcs határozat által vezéreltetve, legjobb eszköze a szellemi előhaladásnak. A vallásban, valamint a küzönséges életben, a pusztá erőszak vagy indulatosság soha sem helyettesíti a józan bölcseséget.

Ugy tetszik nekem, hogy azt a tant, melyet különösen hangsúlyozni igyekeztem ebben a beszédben, hogy a lelkek mind egy családhoz tartoznak, hogy mindnyájan testvérek vagyunk s hova-tovább mind közelebbi összeköttetésbe jövünk Istennel, Jézus Krisztus leginkább érezte, és ha az ő nagyságának ismertető jegyét akarnám meghatározni, azt mondanám, hogy az éppen ebben a meggyőződésben állott. Ő érezte az ő fönségét, de soha sem mutatta, hogy ez a fönség őt embertársaitól elkülöníti. Jézus nem azzal az érzéssel jött közinkbe, mint a minővel némely nagy ember egy szénbányát vagy a tudatlanok és megromlottak

tanyáját meglátogatni szokta; ő nem követelt maga számára nagyságot, nem nézett le másokat és nem tekintette önmegalázásnak azt, midőn másokkal jól tett. Ugy élt és járt közöttünk, mint barátunk és testvérünk. Minden embert alkalmasnak tartott arra, hogy az ő saját dicsőségének részese legyen. Az embereknek csak egy osztálya iránt volt szigorú, a kik megvetéssel tekintettek a népsokaságra. Jézus tiszteletben tartotta az emberi természetet; mert érezte, hogy az közös az övével. Ebben állott a Jézus Krisztus nagysága. Érezte, mint senki más, hogy az egész emberi nem lelkileg egy nagy családot képez, érezte, hogy az értelemnek és halhatatlan szellemnek ugyanazon szikrája tündöklék minden ember keblében, a mi az ő keblét is hevítette.

Jézusnak eme jellemnagyságára különös súlyt fektetek, nem csak azért, mivel ez bátorságot önt szivünkbe arra törekedni, hogy igyekezzünk hozzá hasonlók lenni, hanem azért is, mert ez igen alkalmas bennünk iránta szeretetet ébreszteni. Ha én Jézust mint valamely méltóságos idegent tekintem, a ki a lényeknek az enyimtől egészen különböző osztályához tartozik, nem levén velem egyetlen közös gondolata vagy érzése, nem levén több rokonszenve irántam, mint nekem egy nálamnál alsóbb rendű állás iránt: akkor szeretet és bizalom helyett félelemmel tekintenek reá; mert az a nagy távolság, mely köztem és közte tátongana, elfojtaná keblemben a barátság és bizalom érzését. De a midőn meg vagyok győződve a felől, hogy a lelkek mind egy családot képeznek, hogy én ugyanazzal a természettel bírok, a melylyel Jézus birt, a ki azért jött, hogy tanítása, példája és közbenjárása által velem saját lelkét közölje és mindazt keblemben lehelje, a mi benne szép, boldogító és fönséges volt: akkor azzal a szeretettel tudok rajta csüngen, a minővel más lényen nem, kivéve azt az egyetlen egyet, a ki Jézus Krisztusnak is és a keresztényeknek is közös atyja. Így gondolkozván, érzem, hogy bár Jézus a mennybe ment, szivünkkel őt mégis megtalálhatjuk, hogy ő most is ugyanazzal az érdekeltséggel viseltetik a mi sorsunk iránt, mint a midőn meglátogatta a szegények kunyhóit, a bűnösökkel asztalhoz ült és megmosta tanítványainak lábait; hogy végre nincs egyetlen lény is, a mely megközelithető volna anynyira, mint ő, nincs egy is, a kivel a jövő életben oly bizalmas társalgást élvezhetnénk, mint vele.

Abban a meggyőződésben, hogy beszédemben nem használtam sallangos kifejezéseket, hanem szólottam, a mint az igazság és nyu-

godt megfontolás szólanom parancsolta, barátságosan, de komolyan intelek: legyetek teljes erővel azon, hogy Jézus Krisztust példányképpül válaszsátok és fogadjátok el. Intelek, hogy határozzátok el magatokat a Jézus követésére, de nem úgy, a mint talán már többször megtettétek, minden komolyabb és erősebb szándék nélkül, hanem azzal az erős meggyőződéssel, hogy egész boldogságtok attól az állhatatosságtól és buzgalomtól függ, a melylyel Jézus mennyei útmutatásaihoz ragaszkodtok. Barátim, ezen kívül nincs boldogság. Ne engedjétek elszédítettetni magatokat azon hamis nézet által, mely a keresztény világban uralkodó, hogy Krisztus titeket idvezithet másként is, mint csak az által, hogy ha az ő erényeit elsajátítjátok és belétek az ő lelkét lehelli. Ne gondoljátok, hogy a Jézus iránti hit és szeretet megtarthat titeket másként, mintha ezzel a szeretettel az ő szeplőtlen tisztaságát és tántorithatatlan igazságát magatokban kifejtitek. Fogadjátok el mint változhatlan igazságot azt, hogy mind ebben, mind a jövő életben csak abban az arányban lehettek boldogok, a mily arányban jellemetek tisztaságát és szentségét munkálni képesek vagytok. Senki se higgye, hogy Jézusnak, vagy bárkinek másnak támogatása vagy pártfogása által békét vagy egyéb jót megnyerhet, ha ő maga nem igyekszik lelkét nevelni a világosságban, szeretetben és szentségben. Ne várjátok Jézustól semmi jót másképpen, mintha az ő jellemét felöltöztitek. Jézus semmit sem adhat nektek oly drágát, mint önmagát, mint az ő lelkét, és higgyétek el nekem, kedves hallgatóim, hogy az ő lelke lakozhatik bennetek. Az ő dicső erényei a tiétek lehetnek. Fogadjátok el és üdvözöljétek ezt a nagy igazságot. Tekintsetek az Isten dicső fiára azzal a meggyőződéssel, hogy ti gondolatban, érzésben, erőben és szentségben vele egyek lehettek. Az ő jelleme áldás lesz reátok nézve, a menyinyiben bennetek ezt az öntudatot, ezt a reményt felébreszti. A földön nincs siralmasabb, és — fájdalom — anynyira közönséges kételkedés, mint az emberi természet nagyságában, erejében és magas rendeltetésében való kételkedés. Az emberi természet ezen nagyságában, óhajtom, hogy legyen szilárd hitetek. Ne beszéljétek nekem az emberi nem általános megromlottságáról. Az emberiség már nem egyszer látható jelét adta a Krisztushoz és Istenhez való hasonlatosságának. A nap fénye elhalványul, a külső természet nagysága elenyészik, összehasonlítva azon emberek szellemi erélyével, a kik az igazság, az Isten, a szeretet ügyében lemondottak a nyugalom, a kényelem, a hirnév min-

den örömeiről, és szégyent, szűkséget, üldözést, kínzást és a halál legiszonyubb nemeit kiállották. Ebből megtanulom, hogy ezeknek az embereknek lelke az Isten képére volt formálva s alkalmas arra, hogy az ő fia fönségét és nagyságát a magáévá tegye.

Barátim, mi mindnyájan megközelíthetjük Jézus Krisztust. Mert ő mindnyájunkért meghalt, példát adván nekünk, hogy az ő nyomdokiba lépjünk. Komoly szándék, küzdelem, vigyázás és imádkozás, a keresztény ígéreteken való hit, azon égi segély és támogatás által, a melyet mindenki megtalál, a ki keres, mindnyájan egyesülhetünk a szeretet kötelékében Jézussal, szerethetünk úgy mint ő szeretett, az ő elvei szerint munkálkodhatunk, az ő türelmével szenvedhetünk, beavathatjuk magunkat az ő céljaiba, rokonszenvezhetünk vele az Isten és emberek ügye iránti önfeláldozásban, és szellemi hasonlatosságunknál fogva készíthetjük magunkat arra az időre, melyben vele, mint állandó barátunkkal találkozunk.
